

ДОПОКИ СВІТОМ КЕРУЮТЬ ІНТЕРЕСИ

1569 року Люблінський Сейм затвердив акт об'єднання Королівства Польського і Великого князівства Литовського в одну державу – Річ Посполиту, в якій польська і литовська шляхта отримала рівні права на власність і можливість брати активну участь у житті держави. До того ж запроваджувався принцип релігійної толерантності (*tolerantia religionis*) - мирного співіснування католицької і православної церков, на чому на- полягали окремі учасники зібрання як з боку Польщі, так і Литви.

Правда, дотримуватися цього принципу довго не стали. Лише до 1596 року, коли Берестейською унією було підтверджено положення Кревського договору (1385 р.), який передбачав ліквідацію православної церкви на території Великого князівства Литовського і окатоличення місцевого населення. Цим був закладений конфлікт, що згодом призвів до ліквідації Речі Посполитої і поділу її між Австрією, Пруссією та Росією. Польща втратила свою держа- вність і змогла відновити її лише після радянсько- польської війни 1919- 1920-х років та й то ненадовго.

У своїх програшах поляки часто звинувачують Б. Хмельницького і війну, яку він розпочав у 1648 році, забу- ваючи, що Хмельницький і Хмельниччина стали результатом свавілля польської шляхти в Україні й невизнання за українцями права на власну суб'єктність та віросповідання.

Інколи можна почути, що Б. Хмельницький порушив клятву королю, а тому він є ніхто інший як *zdrajca*, тобто зрадник. Однак справедливості ради варто визнати, що зрадником був сам король, який, як суверен, відмовив своєму васалу у праві вибору віри, поправивши принцип *tolerantia religionis*, що був закладений в основу Люблінської унії, як договірне зобов'язання короля.

Те ж саме сталося й з І. Мазепою, якого росіяни після переходу гетьмана на бік Карла XII не тільки піддали анафемі, але й до сьогодні називають зрадником російської імперії, забуваючи, що зрадив сам Петро I, порушивши пункт 16-й Коломакського договору 1687 року, де він зобов'язувався захищати Україну та її автономію, а не пере- творювати на випалену землю. А ще був Вічний мир, так званий Мир Гжимуловського (1686 р.), згідно з яким Україну розділили між Польщею і Московським царством.

Але історія має властивість повторюватися, коли правляча верхівка не засвоює її уроків, ігноруючи попередні домовленості й ті цінності, на основі яких вони були досягнуті.

Не менш драматичні події з'явилися напередодні Другої світової війни і пов'язані були з польсько-французьким договором 1939 року, згідно з яким французи обіцяли у випадку конфлікту прийти на допомогу полякам, однак відмовилися від цієї ідеї, що дозволило німцям не тільки знищити польське військо, але й окупувати Данію, Норвегію, а згодом і саму Францію. Те ж саме сталося з договором про взаємодопомогу між Англією та Польщею, укладеним в серпні того ж року. А перед цим була Мюнхенська угода (1938 р.) і Пакт Молотова-Рібентропа (1939 р.) з секретним протоколом до нього, який визначав сфери впливу Німеччини та СРСР у Східній Європі, що відкривало дорогу для ліквідації Польщі як суверенної держави в дусі *real politik*.

Після розпаду СРСР практика порушення договірних зобов'язань вкотре повторилася і з Україною.

Меморандум про гарантії безпеки, підписаний в грудні 1994 року Росією, Великою Британією, США та Україною, до якого пізніше приєдналися Франція і Китай, так і не був реалізований після того, коли одна із країн-підписантів, знехтувавши не тільки гарантіями, але й існуючими нормами міжнародного права, здійснила військову агресію проти нашої держави. У зв'язку з цим виникає закономірне питання: ця тенденція історично зумовлена і впливає із недосконалісті міжнародного права чи недосконалість міжнародної правової системи продукує небажання дотримуватися формально проголошених міжнародних норм?

У процесі їх осмислення з'явилось чимало теорій міжнародних відносин, найпопулярнішою серед яких залишається та ж таки *real politik*, де основним фактором і джерелом міжнародного права є співвідношення військового, економічного та інтелектуального потенціалів суверенних держав.

Ви запитаете: ну і що з того? Важливо, як бути у цій ситуації Україні тепер. Так, важливо. Але варто пам'ятати, що ми знаходимося між трьома векторами, які визначають напрямок розвитку світової політики для Європи, США і Великої Британії. Для того, щоб зрозуміти, чим керуються країни ЄС, Велика Британія і США, допомагаючи Україні, потрібно враховувати саме їх моделі міжнародної політики, оскільки саме вони визначають характер і особливості підтримки нашої держави у війні з РФ.

Real politik відображає конкуренцію потенціалів. Тому досить часто можна почути заклики до мирного врегулювання конфлікту на умовах, які склалися. Це ми періодично чуємо то від Франції, то від Німеччини. Інколи до них приєднується Італія.

Росія також дотримується цієї позиції, хоча сподівається реалізувати свою стратегічну мету – повне захоплення України і знищення її як суверенної держави. США виходять із конкуренції режимів: демократичного і авторитарного (недемократичного). Недемократичний режим, з їхньої точки зору, потрібно знищити не стільки військовою допомогою Україні, а скоріше, економічними санкціями, щоб не наражати світ на глобальну ядерну катастрофу. Принаймні так вони вважають.

Політика Великої Британії базується на міжнародній соціалізації держав через встановлення взаємовигідних союзів, у даному випадку України, Польщі і Балтійських держав на противагу зашкарублій і забюрократизованій безпековій системі ЄС. Україна ж продовжує маневрувати між усіма трьома моделями, намагаючись сформулювати свій національний інтерес, поки що лише у формі мирного плану Зеленського, забуваючи, що, крім нього, не менш важливим є план закріплення нового статусу України в глобалізованому світі через політичні й економічні реформи, без чого будь-який рух вперед неможливий. Реалізація цього плану буде залежати від того, наскільки він узгоджуватиметься із трьома базовими моделями поведінки наших союзників, які склалися історично. Є велике сподівання, що МЗС України знає про це. Звичайно, універсального рецепту для усіх не існує. Політика, особливо міжнародна, динамічно змінюється, і ніхто не може спрогнозувати, що відбудеться у найближчій перспективі, однак, як писав Ю. Тішнер: «Події, які з нами трапляються, завжди є значущими подіями. Завдяки їм... життя людини і світ, що її оточує, змінюють свою цінність, своє значення».

Не меншою мірою це стосується і життя країни, яка опинилася на зламі епох, де відкрився шанс можливостей і з'явилося покоління, здатне ними скористатися. У 1569-му, 1648-му, як в 1917-му і в 1991- 1994-му, українська еліта виявилася неготовою запропонувати ефективну модель держави і протистояти колоніальній політиці сусідів, яких довго називали «братами». Хоча, як стверджує Т. Таїрова-Яковлева, «братніх народів не існує».

І це так, допоки світом керують інтереси. Братніми народи стають лише тоді, коли їх об'єднує спільність долі, позитивного історичного досвіду і спільні цінності, найголовнішими з яких є воля до життя по справедливості і честі. Воля народжується із вольностей. Саме вони стають основою нової держави, яку в західному світі називають демократією.

Демократичний тренд зародився в Україні, Польщі й Литві майже в один і той же час наприкінці XVI століття. Незважаючи на те, що цей процес неодноразово переривався, Польща і Литва втрачали свою державність, а Україна вела запеклу боротьбу за її набуття. У XXI столітті вектори їх

історично го розвитку зійшлися знову. Паралельно з цим з'явився запит на нову політичну еліту...

Питання, хто може нею стати, поки що залишається відкритим. Зрозуміло одне – нам не потрібні демократи, або ті, хто так себе називає. Нам потрібна демократія, побудована на цінностях свободи і справедливості.

Сьогодні велика кількість людей, тікаючи від війни, подалася за кордон: хтось через втрачене житло і постійні бомбардування, хтось від страху, хтось, рятуючи малолітніх дітей, а хтось сприйняв це як шанс... Є й ті, хто просто втік від небажання бути призваним. Декого сховали впливові батьки... Хтось відкупився, діставши фальшиву довідку... Але є й ті, хто, кинувши роботу за кордоном, повернулися в Україну, щоб захищати її, хто пішов на фронт добровольцем. Ті, хто з перших днів боронили Київ, звільняли Сумщину, Чернігівщину, Харківщину, Херсонщину, обороняли Миколаїв. Ті, хто сьогодні мерзне в окопах під Бахмутом, Соледаром, Авдіївкою. Ті, хто мріє про нову Україну, її славу та успішне майбутнє.

Так було і так є. В екстремальних умовах люди завжди проявляли себе як гречкосії, «посівальники» чи козаки. Не вважаю «гречкосійство» чимось другорядним, неважливим. Обробляти землю, стояти біля верстата чи бізнесувати також потрібно. Без цього країна жити не зможе. Однак керувати державою мають не вони. Керувати повинні ті, хто це право освятив власною кров'ю на полі бою. Саме з цього середовища мусить з'явитися нова політична еліта, здатна акумулювати волю і прагнення української нації, а не те, про що нам розповідали впродовж останніх тридцяти років. А державну службу варто замінити службою державі, якій ти присягнув на вірність, і яку захищав. Адже служба державі породжує право на владу в ній, а не державна служба як окремий вид діяльності посадової особи, котра, невідомо за яких обставин на цій посаді опинилася.

Повномасштабна агресія Росії проти України 24 лютого 2022 року була логічним продовженням тривалої історичної драми, початок якої зумовлений руйнуванням Києва Андрієм Боголюбським у 1169 році і монголо-татарською навалою 1240 року, що сприяло появі на колишніх східних окраїнах Русі України політичної та етнічної химери, з якою нам довелось воювати майже 30 разів. Таких випадків в історії було не так багато. Але всі вони закінчувались крахом для агресора. Закінчувалися тому, що неможливо з різноспрямованих етнічних потоків сформувати щось єдине, універсальне на кшталт так званого євразійства чи «руського мира», в якому не зуміли перемішати різні народи, різні картини світу і різні вірування: язичництво, християнство, буддизм, іслам...

В результаті Україна стала фронтиром. На її кордонах утворила ся чорна діра історії, в яку зтягу вало, незважаючи на колосальний спротив не одного покоління українців як нації поліетнічної та пасіонарної, в якій різні народи, об'єднані спільною історичною долею, відчули свою історичну спорідненість і традицією зафіксували систему цінностей – чого не зуміла зберегти сьогоднішня Європа.

Ця спільність заклала основу тривалих і міцних договірних союзів і започаткувала процес формування єдиного політичного, економічного, інформаційного і культурного простору як альтернативи старій європейській регіональній співдружності. У цьому сутність Балто-Чорноморської ідеї. «Тоді в чому ж сутність ідеї Росії?» – за питаєте ви. Сутність Росії не в реформах Петра I, революції 1917-го чи Голодоморі 1932-33 го.

Найглибша її сутність проявилася у війні з Україною 2014-2023 рр. Тривалий час ми цього не розуміли, оскільки дуже довго дихали її політичним та інтелектуальним повітрям, запозичуючи досвід і моделі поведінки, які завжди були шкідливими для нас. Особливо це стосується псевдоеліти, медіа і держслужбовців.

З іншого боку, за весь період імперського панування в Україні сформувалася чимала кількість людей із «подвійним дном», амбівалентних і «діловитих» (від слова ділитися). При цьому досить для себе і про себе активних. Людей, не здатних сформулювати поняття національного інтересу, тим більше захищати його. І не тому, що вони неосвічені чи якісь недолугі. Навпаки. Причина в іншому. У неможли вості відрізнити приватне від національного. Невмінні і небажанні мислити стратегічно. Чи не через це Україна до сьогодні немає власної візії майбутнього і стратегії розвитку на найближчу перспективу? Зате навіть в умовах війни у нас вискакують, як гриби із під трухлявих пнів, нові старі політичні проекти, активно починають «піаритися» колишні, а «сьогоднішні» знову сподіваються на ресурс, яким завжди користувалися попередники. Знову формується політичний фон, який дає підказку тим, хто не дуже бажає нашого успіху – з нами можна як завжди. Вони стверджують, що головне не зміст, а форма і будь-яка домовленість, будь-який компроміс є засобом «умиротворення» обіцянками за ради влади і власності.

Марно переконувати, наскільки від цієї ситуації залежать результати зовнішньої політики – однієї з головних функцій держави (це те, чим завжди займаються еліти). Для того, аби домовлятися, потрібно, щоб рівень мислення і культури відповідав характеру домовленості, яка результатує компромісно досягнуто угоду на основі взаємного інтересу, що є чимось більшим за уявлення пересічних про загальнонаціональну користь. Впродовж усього періоду, як тільки Україна вступила в систему договірних відносин,

ця проблема завжди стояла досить гостро, особливо, коли співвідношення потенціалів не збігалися з прагненнями населення, що зазвичай звикло висловлюватися емоційно. Так було при Хмельницькому, Мазепі, Грушевському, Скоропадському чи Петлюрі. Так було при Кравчуку, Кучмі, Ющенку... Зовсім не хочеться продовження цієї історії. Мусить з'явитися інша. Та, яка відповідатиме нашій значущості й нашому новому статусу як держави суверенної, що вміє не тільки захищатися, але й продукувати ідеї не тільки для своєї, а й світової спільноти.